

Є. М. БІЛОУСОВ,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
міжнародного права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ ГОСПОДАРЮВАННЯ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Статтю присвячено вивченню питань поняття загроз економічній безпеці України, наведено різноманітні критерії класифікації таких загроз та здійснено аналіз основних напрямів їх подолання. Автором також приділено увагу вирішенню зазначених у статті проблем.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, загрози економічній безпеці, національна безпека України.

Постановка проблеми. Виходячи із ситуації, що склалася в українській економіці протягом останніх років на тлі зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на її стан, загальних негативних тенденцій, які намітилися у процесі її розвитку, можна визначити ключові економічні загрози сьогодення.

Метою даного дослідження є спроба визначення поняття та основних параметрів класифікації загроз економічній безпеці держави.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням цього питання займалися такі вчені: А. Агапов, Є. Иванов, О. О. Мельник, Н. Й. Реверчук, О. Стиглиц, Л. Г. Чистоклетов, Л. Пашнюк та ін.

Виклад основного матеріалу. У найзагальнішому вигляді загрози можна поділити на зовнішні та внутрішні.

До внутрішніх загроз можна віднести:

- зниження інвестиційної та інноваційної активності, руйнування науково-технічного потенціалу;
- посилення імпортої залежності;
- відплив валютних ресурсів із країни;
- зростання зовнішнього боргу;
- надмірна відкритість економіки;
- криміналізація економічних відносин.

Зниження інвестиційної та інноваційної активності, руйнування науково-технічного потенціалу є серйозною загрозою економічній безпеці країни. Кризовий стан економіки виявляється насамперед у суттєвому зниженні інвестиційної та інноваційної активності. Без великих капіталовкладень до стратегічних сфер економіки держави її економічне відродження неможливе. Парадокс ситуації, яка склалася в цій сфері, полягає в тому, що українська економіка, маючи величезні ресурси, могутній інвестиційний та інноваційний потенціал, виявляє ознаки стагнації інвестиційної та інноваційної активності, що не може не відбиватися на економічній безпеці

країни. Економічна ситуація останніх років на тлі зовнішніх та внутрішніх чинників, що негативно впливають на її стабілізацію та подальший розвиток, дозволяє констатувати, що мова насамперед повинна йти про поновлення потенціалу інвестиційного комплексу держави.

До основних загроз економічній безпеці в інвестиційному комплексі, на нашу думку, можна відносити: різке зниження обсягів ресурсів капітального будівництва; руйнування економічних зв'язків між його підсистемами (сировинна база, технічне та технологічне забезпечення, наукова та кадрова база); відсутність стратегічних орієнтирів у інвестиційній сфері; перевага тактичної спрямованості в інвестиційному процесі (підтримка експортно орієнтованих сировинних галузей тощо) над стратегічною.

У виробничих капіталовкладеннях різко зменшилася частка сільського господарства та промисловості. Натомість знизилася й частка капіталовкладень до галузей, які забезпечують кінцевий попит (машинобудування, металообробка, легка промисловість). Спад інвестиційної активності посилив тенденції подальшого старіння виробничого потенціалу держави.

У цій ситуації вихід із кризи, на нашу думку, є можливим лише на шляху активізації інвестиційної діяльності з оновлення реального капіталу. Суттєві зсуви у складі інвесторів (різке скорочення питомої ваги держави, збільшення частки приватних інвесторів, у тому числі за рахунок іноземних інвесторів, до внутрішнього ринку капіталів) поки що не сприяють цьому процесові, оскільки інвестиційний клімат у країні не поліпшується. Прибутковість інвестицій низька, внутрішній ринок несталий, ризики надто високі, кредити дорогі, податковий прес надмірний та незбалансований, схильність до заощадження низька – усе це не дає змоги оптимістично оцінюва-

ти можливості підвищення інвестиційної активності та перспективи технічного переозброєння виробництва без суттєвого коригування структурної політики уряду та активізації ролі держави у вирішенні цих проблем.

Отже, інвестиційну та інноваційну кризи можна подолати за допомогою активізації інвестиційної діяльності з оновлення основного капіталу (загальна передумова); виділення пріоритетів та напрямів сучасного економічного зростання, насамперед капітального будівництва: утворення холдингових компаній у формі будівельно-фінансових корпорацій; формування фінансово-промислових груп за замкненими відтворювальними та технологічними структурами; здійснення заходів щодо стимулювання приватних інвестицій; розробки системи заходів щодо залучення іноземних інвестицій до країни; створення умов для трансформації накопичень та заощаджень населення в інвестиції.

Посилення імпоротної залежності також створює безсумнівну загрозу економічній безпеці країни, небезпеку завоювання її внутрішнього ринку іноземними фірмами. Ідеться про необхідність послаблення імпоротної залежності, про розумну міру імпорту. Звичайно, було б неправильно зовсім відмовитися від імпорту, позаяк це призвело б до втрати економічних зисків, скорочення конкуренції вітчизняних товаровиробників, сприяло б посиленню національних монополій у цій сфері тощо. Першочерговими заходами щодо послаблення небезпеки імпоротної залежності є: фінансова підтримка з боку держави вітчизняних виробників, здатних виробляти ті види продукції, які наразі закуповуються в інших країнах; застосування гнучкішої (диференційованої) системи митних зборів, визначення галузей економіки, які потребують митного захисту; диверсифікація імпорту; запровадження державної монополії на ввезення лікарських препаратів, алкоголю та тютюнових виробів, зерна, а також на вивезення кольорових та рідких металів задля впорядкування зовнішньої торгівлі ними, збільшення доходів бюджету та забезпечення гарантованого постачання внутрішнього ринку з таких товарів, як нафта та нафтопродукти, скраплений газ, за обґрунтованими цінами; перегляд та впорядкування всієї законодавчої та нормативно-правничої бази зовнішньої торгівлі, приведення її у відповідність до світової практики, норм Світової організації торгівлі (СОТ), практики законодавства ЄС.

Відплив валютних ресурсів із країни є одним із загрозованих явищ української економіки. Треба зазначити, що «втеча» капіталів не є суто українським явищем. Як свідчить світовий досвід, приватний капітал завжди чутливо реагує на загрози економічній та політичній нестабільності, і засобом збережен-

ня капіталу стають закордонні вкладення. У цьому зв'язку перед країнами, де це явище набуває небажаних форм та масштабів розвитку, постають принаймні три проблеми: вивчення мотивів відпливу капіталів; розробка заходів щодо повернення капіталів та попередження надалі такого відпливу.

Зростання зовнішнього боргу є серйозною загрозою економічній безпеці та політичному авторитетові країни, тим більше, якщо такий борг постійно зростає. Держава відволікає на його сплату значні бюджетні кошти, втрачає самостійність у прийнятті економічних рішень тощо. Зрозуміло, що борг однієї держави другій є нормальним станом міжнародних економічних відносин. Проблема полягає у величині боргу. У світовій практиці критерієм рівня зовнішньої заборгованості вважається сума в іноземній валюті, що скеровується на обслуговування зовнішнього боргу (поточні виплати боргу, відсотків з нього, неустойки тощо). Безпечним рівнем зовнішньої заборгованості прийнято вважати таку його величину, на обслуговування якої скеровується не більше 25 відсотків загальних валютних надходжень країни.

Надмірна відкритість економіки належить до суттєвих загроз економічній безпеці країни. Відкритість економіки у стратегічному плані є правильним вітчизняним курсом, і світовий досвід країн з розвинутою ринковою економікою це підтверджує. Розумна відкритість економіки сприяє підвищенню її ефективності, конкурентоспроможності, мобільності. Утім особливі умови, за яких відбувається входження вітчизняного господарства до міжнародного поділу праці, незрілість ринкових відносин, кризовий стан економіки потребують обережності у визначенні міри такої відкритості. При цьому слід урахувати стан захищеності вітчизняного виробництва, фінансів і банківської системи, грошового обігу, стратегічних галузей і сфер виробництва. Неприпустимими є поспіх та пасивність держави у регулюванні процесів, пов'язаних з відкритістю економіки.

Концепція національної безпеки України передбачає необхідність впровадження певних обмежень на діяльність іноземних банківських і страхових компаній, на передачу до експлуатації іноземним підприємцям родовищ невідтворюваних природних ресурсів, телекомунікацій, транспортних і товаропровідних шляхів. Не можна допускати встановлення контролю з боку іноземних компаній над стратегічно важливими галузями економіки, оборонно-промисловістю та природними монополіями. Звичайно, це не означає, що Україна має замкнутися, ізолюватися від світових господарчих зв'язків. Ідеться про неприпустимість надмірної «навстіжності» українського ринку, про відсутність законодавчого регулювання допущення іноземного капіталу, що відпо-

відає національним інтересам країни. Коли сплине певний час (перехідний період), коли в Україні ступінь зрілості ринкових відносин стане досить високим, коли зміцніє її фінансово-кредитна та грошова система, підвищиться конкурентоспроможність, питання про відкритість української економіки не стоятиме так гостро. Проте в нинішніх умовах ця проблема найтісніше пов'язана з економічною безпекою країни, загрозами, що можуть виникнути внаслідок надмірної відкритості її економіки. Тому назріла потреба в розробці заходів, що сприяють послабленню цієї небезпеки, а саме: посилення державного контролю за зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання незалежно від форми власності; визначення у законодавчому порядку для іноземних інвесторів не лише пріоритетних сфер вкладення капіталу, а й заборонених галузей; більш жорстка процедура купівлі акцій іноземними інвесторами; недопущення скуповування ними за безцінь національного багатства України (у першу чергу землі); забезпечення захисту банківської системи України, яка знаходиться в рецесії.

Криміналізація економічних відносин як загроза безпеці країни є специфічним способом господарювання, за якого певна, відносно незначна група осіб одержує надприбутки, доходи від злочинної діяльності, використовуючи з цією метою вади та недоліки в законодавстві. Протиправна поведінка суб'єктів господарювання стає запорукою їхнього існування. Найбільш криміналізованими сферами виявилися відносини власності, фінанси та кредит, банківська діяльність, торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, грошовий обіг. Останній найпривабливіший для злочинних елементів, оскільки гроші є найбільш ліквідною формою капіталу і до того ж загальним еквівалентом, особливо в умовах доларизації української економіки.

Небезпека розширення нелегальної, тіншової економіки для держави полягає в тому, що її існування, а тим більше розвиток знижує керованість господарства, суттєво зменшує оподатковану базу та величину зібраних податків, сприяє проникненню її представників до владних структур. Обертання величезних фінансових коштів поза легальними структурами, використання квазігрошей та крипто-

валют (без їх належної легалізації) позбавляють український уряд можливості застосування типових для сучасної ринкової економіки макроекономічних методів регулювання ділової активності. Крім того, величезний обсяг неврахованого виробництва викривлює картину економічної динаміки, величину ВВП тощо.

Для подолання криміналізації української економіки держава має здійснити низку заходів організаційно-економічного характеру, передусім усунути в чинному законодавстві так звані правові вади, які дають змогу злочинним елементам розкрадати національне багатство, а також вжити заходів щодо попередження проникнення тіншового капіталу до законної економіки та владних структур.

Поряд з внутрішніми економічними загрозами, які становлять, як зазначалося, найбільшу небезпеку для української економіки, існують *зовнішні загрози*, які не можна не враховувати. До них слід віднести:

– енергетичну вразливість України внаслідок критичної залежності країни від імпорту енергоресурсів;

– можливу технологічну блокаду, небезпека якої наростає через відставання України у науково-технічній сфері;

– негативний вплив світових фінансових, у тому числі фондових та валютних, ринків на фінансовий ринок України, який ще належним чином не сформовано;

– втрату ринків збуту в дальньому та ближньому зарубіжжі (на тлі агресії РФ) та деякі інші.

Висновки. Подолання цих загроз покращить, на нашу думку, загальний стан економіки держави та вплине в цілому на її розвиток. Виконання цього завдання неможливе без комплексного підходу до вирішення наявних проблем, а саме: створення належної нормативно-правової бази, яка дозволить стабілізувати економіку держави та перейти від економіки споживання до економіки розвитку.

Класифікація загроз безпеці господарювання дає змогу дійти висновку про необхідність прийняття концепції економічної безпеки України як нормативно-правового акта та запровадження в цьому зв'язку цілої низки нормативно-правових актів, що врегулюють ці відносини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стиглиц О. Экономика государственного сектора. М., 1997. 718 с.
2. Агапов А. Государственное регулирование экономической деятельности. М., 2000. 315 с.
3. Мельник О. О. Система загроз економічної безпеки підприємства. Вісн. Нац. техн. ун-ту «Харків. політехн. ін-т». Харків: НТУ «ХПІ». 2011. С. 97–103.
4. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

5. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>.

REFERENCES

1. Stiglits O. (1997) *Ekonomika gosudarstvennogo sektora*. [The economy of the public sector] M. [In Russian]
2. Agapov A. (2000) *Gosudarstvennoye regulirovaniye ekonomicheskoy deyatel'nosti*. [State regulation of economic activity] M.. [In Russian]
3. Melnyk O.O. (2011) *Systema zahroz ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva* [The system of threats of economic security of the enterprise] *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu „Kharkivskiy politekhnichnyi instytut”* - Bulletin of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute” Kharkiv: NTU „KhPI”. 97–103 [In Ukrainian]
4. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 # 964-IV [On the Fundamentals of National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated 19.06.2003 No. 964-IV] (2003) *zakon2.rada.gov.ua* Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [In Ukrainian]
5. Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.03.1998 # 183/98-VR [About the National Security and Defense Council of Ukraine: Law of Ukraine of March 5, 1998, No. 183/98-BP] *zakon2.rada.gov.ua* Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр> [In Ukrainian]

Е. М. БЕЛОУСОВ

кандидат юридических наук, доцент кафедры международного права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

КАСАТЕЛЬНО УГРОЗ БЕЗОПАСНОСТИ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ)

Статья посвящена изучению вопросов понятия угроз экономической безопасности Украины, приведены различные критерии классификации таких угроз и осуществлен анализ основных направлений их преодоления. Автором также уделено внимание решению указанных в статье проблем.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность, угрозы экономической безопасности, национальная безопасность Украины.

E. M. BILOUSOV

PhD, Assistant Professor of the Department of International Law
of Yaroslav Mudryi National Law University

TO THE ISSUES OF THE THREATS OF BUSINESS SAFETY (PROBLEM SETTING)

Problem setting. Based on the situation in the Ukrainian economy in recent years, against the background of external and internal factors that affect its state, the general negative trends that have emerged during its development, we can identify the key economic threats of the present time.

Target of research. The purpose of this study is the attemption to identify the concept and key parameters of the classification of threats of state economic security.

Analysis of recent researches and publicatons. The following scientists have been studied mentioned issue: Agapov A., Ivanov E., Melnyk O. O, Reverchuk N.Y., Stiglits O., Chistokletov L. G., Pashnyuk L. and others.

Article’s main body. In the most general form, threats of state economic security can be divided into external and internal.

To internal threats we can attribute:

- reduction of investment and innovation activity, destruction of scientific and technical potential;
- increase of import dependence;
- outflow of foreign currency resources from the country;
- growth of external debt;

- excessive openness of the economy;
- criminalization of economic relations.

Aside from the internal economic threats that, as we have seen, are danger to the Ukrainian economy, there are external threats that can not be ignored. Among them:

- Ukraine's energy vulnerability as a result of the state's critical dependence on energy imports;
- possible technological blockade, what is danger due to Ukraine's lag in the scientific and technical sphere;
- negative impact of world financial, including stock and currency markets on the financial market of Ukraine that has not been formed properly yet;
- loss of markets in the far and near abroad (against the background of aggression of the Russian Federation) and some others.

Conclusions and prospects for the development. Overcoming these threats will improve, in our opinion, the overall state of the state's economy and will affect the development of the country as a whole. The fulfillment of this task is impossible without an integrated approach to solving existing problems, namely: the creation of a proper legal and regulatory framework that will stabilize the state's economy and will help to move from consumption to the economy of development.

Classification of threats to the business security provides an opportunity to conclude the necessity to adopt the concept of economic security of Ukraine as a normative legal act and to introduce in this regard a number of normative legal acts regulating these relations.

Key words: security, economic security, threats to economic security, national security of Ukraine.